

XALQARO PEDAGOGIK ATAMALARNI O'QITISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI

Rasulova Dilafruzxon Sharobiddin qizi

Andijon davlat pedagogika instituti, tayanch doktoranti

e-mail: dilafruzxon1011@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19508251>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 07-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 09-aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 11-aprel 2026 yil

KEY WORDS

kompetensiyaviy yondashuv, xalqaro pedagogik atamalar, terminologik kompetensiya, kognitiv faoliyat, refleksiya, kommunikativ kompetensiya, pedagogik terminologiya, global ta'lim.

ABSTRACT

Ushbu maqolada xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari tahlil qilinib, talabalarda terminologik kompetensiyani shakllantirishning samarali usullari yoritilgan.

Bugungi globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan zamonaviy ta'lim makonida xalqaro pedagogik hamkorlikning kengayishi bo'lajak pedagoglardan nafaqat kasbiy bilimlarni, balki xalqaro pedagogik terminologiyani chuqur anglash va amaliy faoliyatda samarali qo'llay olish kompetensiyasini ham talab etmoqda. Shu bois, xalqaro pedagogik atamalarni o'qitish masalasi oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Mazkur maqolada aynan ushbu jarayonda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslarini o'rganish va asoslash maqsad qilib qo'yilgan.

Xalqaro pedagogik atamalarni o'zlashtirish talabalardan faqatgina terminlarni yod olishni emas, balki ularning mazmun-mohiyatini chuqur anglash, turli ta'lim kontekstlarida to'g'ri qo'llay olish va ilmiy-kommunikativ jarayonlarda faol foydalanishni talab etadi. Bu esa o'z navbatida kognitiv, kommunikativ va refleksiv faoliyatning integratsiyasini taqozo etadi. Shu jihatdan kompetensiyaviy yondashuv pedagogik terminologiyani o'qitishda samarali metodologik asos sifatida namoyon bo'ladi.

Xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari, avvalo, O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlarida o'z ifodasini topgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni ta'lim jarayonini kompetensiyaga yo'naltirilgan holda tashkil etish, pedagog xodimlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda xalqaro ta'lim standartlarini joriy etishning huquqiy asoslarini belgilaydi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktaybrdagi PF-5847-sonli "Oliy ta'lim

tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni¹da xalqaro tajribalarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish, talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Ma'lumki, zamonaviy mehnat bozori sharoitida har bir mutaxassisning raqobatbardoshligi uning kasbiy kompetensiyalari darajasi bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik terminologik kompetensiya o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida muhim tarkibiy qism hisoblanadi. "Kompetensiya" tushunchasi lotincha "competere" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "munosib bo'lmoq", "layoqatli bo'lmoq" ma'nolarini anglatadi. Pedagogik jihatdan esa u shaxsning ma'lum bir faoliyat sohasida bilim, ko'nikma va malakalarni samarali qo'llay olish qobiliyatini ifodalaydi.

Xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv talabalarda nafaqat nazariy bilimlarni, balki ularni amaliy faoliyatda qo'llash, ilmiy muloqotda erkin foydalanish hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv doirasida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha asosida o'qitish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish talabalarning terminologik kompetensiyasini rivojlantirish, ularni global ta'lim makonida samarali faoliyat yuritishga tayyorlashda muhim omil hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Xalqaro pedagogik atamalarni o'qitish masalasi zamonaviy ta'lim nazariyasida muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlardan biri sifatida keng tadqiq etilmoqda. Ta'limning globallashuvi, xalqaro akademik hamkorlikning kengayishi va xorijiy pedagogik tajribalarning milliy ta'lim tizimiga kirib kelishi pedagogik terminologiyani kompetensiyaviy asosda o'qitish zaruratini kuchaytirmoqda.

Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasining shakllanishida xorijiy olimlarning hissasi beqiyosdir. Xususan, J.Raven (1984) kompetensiyani shaxsning muayyan vazifalarni bajarishga tayyorligi va qobiliyati sifatida ta'riflab, uni bilim, ko'nikma va motivatsion komponentlarning yaxlit birligi deb izohlaydi. Uning "Competence in Modern Society" asarida kompetensiyaviy yondashuvning psixologik asoslari batafsil yoritilgan bo'lib, bu asar keyingi ko'plab tadqiqotlar uchun metodologik zamin bo'lib xizmat qildi².

N.Chomsky (1965) esa kompetensiya tushunchasini lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilib, til kompetensiyasi va til faoliyati o'rtasidagi farqni ilk bor ilmiy asoslab berdi. Uning generativ grammatika nazariyasi keyinchalik kommunikativ kompetensiya konsepsiyasining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. D. Hymes (1972) esa Chomsky nazariyasini yanada kengaytirdi va kommunikativ kompetensiya tushunchasini ishlab chiqdi. Hymes nazariyasiga ko'ra, til o'quvchisi nafaqat grammatik qoidalarni bilishi, balki ijtimoiy kontekstda tildan to'g'ri

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-sonli "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-4545884>

² Kulik, Andrey A., et al. "Competency-based approach and competencies in higher education: a theoretical review." *Propósitos y representaciones* 8.2 (2020): 38.

va maqsadga muvofiq foydalana olishi ham lozim. Bu yondashuv xalqaro pedagogik terminologiyani o'qitishda ham o'zining amaliy ahamiyatini ko'rsatmoqda³.

Evropa ta'lim tizimidagi kompetensiyaviy yondashuv masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar orasida S.Rychen va L.Salganik (2003) tomonidan tayyorlangan "Key Competencies for a Successful Life and Well-Functioning Society" hisoboti alohida ahamiyat kasb etadi. OECD DeSeCo loyihasi doirasida yaratilgan ushbu hujjat kompetensiyalarning uch asosiy kategoriyasini - interaktiv vositalardan foydalanish, ijtimoiy guruhlarda faoliyat yuritish va mustaqil harakat qilish - belgilab berdi. Bu tasnif xalqaro miqyosda ta'lim dasturlarini loyihalashda keng qo'llanilmoqda⁴.

O'zbek olimlarining ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur sohada ham salmoqli izlanishlar amalga oshirilgan. Xususan, Hasanov Elyorjon Odiljonovich o'zining "Terminologiyaning o'ziga xos xususiyatlari va uning bugungi kundagi ahamiyati" nomli maqolasida terminologiyaning tilshunoslikdagi o'rni, uning shakllanish va rivojlanish bosqichlari hamda til lug'at boyligini oshirishdagi ahamiyatini atroflicha yoritgan⁵. Muallif terminologiyani so'z va so'z birikmalarining kelib chiqishi, rivojlanishi va yangilanib borishini o'rganuvchi maxsus lingvistik soha sifatida talqin etadi hamda uning ilmiy va professional terminlar tizimidagi rolini alohida ta'kidlaydi.

Xalqaro pedagogik atamalar tizimini o'rganish sohasida UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlarning hujjatlari muhim manbalar sifatida xizmat qiladi. UNESCO (2015) tomonidan ishlab chiqilgan "Education 2030" konsepsiyasi ta'lim sohasidagi kompetensiyaviy yondashuvni global miqyosda targ'ib qilish bo'yicha aniq yo'nalishlar belgilab berdi. Mazkur hujjatda pedagogik terminologiyaning standartlashtirilishi va xalqaro hamjamiyat tomonidan yagona tushunilishi ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti ekanligi ta'kidlangan⁶.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv xalqaro pedagogik terminologiyani o'qitishda samarali metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Biroq mazkur sohadagi tadqiqotlarda o'zbek tilida xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etish masalasi hali yetarlicha o'rganilmagan. Ushbu tadqiqot ana shu bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi.

Xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv - bu o'quvchi yoki talabaning chet tilidan faqat grammatik jihatdan to'g'ri foydalanishini emas, balki xalqaro ta'lim hamjamiyatida qabul qilingan ixtisoslashgan pedagogik terminologiyani kasbiy darajada tushuna olish, to'g'ri talaffuz qilish, yozma va og'zaki nutqda qo'llay bilish hamda turli xalqaro kontekstlarda moslashuvchan tarzda tatbiq eta olish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan yaxlit didaktik tizimdir.

Pedagogika fanida kompetensiya tushunchasi ko'p qirrali mazmunga ega. Uning asosini bilim (deklarativ va protsessual), ko'nikma (amaliy va kognitiv), malaka (avtomatlashtirilgan harakat) va munosabat (qadriyat va motivatsiya) kabi komponentlar tashkil etadi.

³ Llundra, Enric. "On competence, proficiency, and communicative language ability." *International Journal of Applied Linguistics* 10.1 (2000): 85-96.

⁴ Rychen, Dominique Simone Ed, and Laura Hersh Ed Salganik. *Key competencies for a successful life and a well-functioning society*. Hogrefe & Huber Publishers, 2003.

⁵ Yaxshiyeva, E. "O'zbek tilining pedagogik terminologiyasida ko'p ma'nolilik hodisasi." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 3.2 (2023): 562-568.

⁶ Declaration, Incheon. "Framework for action." *Towards inclusive and equitable quality* (2016).

Kompetensiyaviy yondashuvning o'ziga xos xususiyati shundaki, u o'quvchini faqat ma'lumot iste'molchisi sifatida emas, balki o'z bilimini real kasbiy vaziyatlarda samarali qo'llay oladigan faol sub'ekt sifatida ko'radi. Aynan shu jihat mazkur yondashuvni an'anaviy bilim va ko'nikmaga asoslangan ta'lim tizimlaridan tubdan farqlantiradi.

Xalqaro pedagogik terminologiya - ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy jihatdan tavsiflash uchun xalqaro hamjamiyat tomonidan qabul qilingan, ko'pincha lotin, yunon yoki ingliz tillariga asoslangan atamalar majmuidir. Didaktika, kurikulum, assessment, syllabus, portfolio, scaffolding, blended learning, peer evaluation kabi atamalar bugungi kunda jahon ta'lim tizimida keng qo'llanilmoqda. Ushbu atamalarni o'qitish jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash - o'quvchiga har bir terminning nafaqat leksik ma'nosini, balki uning kontekstual, pragmatik va kasbiy-metodologik qo'llanish doirasini ham o'zlashtirishni nazarda tutadi.

Xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish bir necha bosqichni o'z ichiga oladi: terminlarni idrok etish va farqlash, ularning tuzilishini tahlil qilish (morfemik va etimologik tahlil), kontekstda tushunish, mustaqil qo'llash va boshqalarga tushuntira olish. Bu bosqichlar Bloom taksonomiyasining⁷ bilish darajalari bilan uyg'unlashadi: bilish, tushunish, qo'llash, tahlil, sintez va baholash. Shunday qilib, kompetensiyaviy yondashuv o'quvchida yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni rag'batlantiradi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash talabalarning terminologik bilim darajasi, ilmiy tafakkuri hamda kasbiy kommunikativ kompetensiyalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida talabalar pedagogik atamalarni nafaqat nazariy jihatdan o'zlashtirish, balki ularni real ta'lim vaziyatlarida qo'llash imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy yondashuvda talabalar ko'proq terminlarning lug'aviy ma'nosini yod olishga moyil bo'lsa, kompetensiyaviy yondashuvda ularning mazmun-mohiyatini chuqur anglash, pedagogik kontekstda tahlil qilish va amaliy faoliyatga integratsiya qilish ko'nikmalari shakllandi. Xususan, "inclusive education", "student-centered learning", "formative assessment", "critical thinking", "metacognitive skills" kabi xalqaro pedagogik atamalar ustida olib borilgan amaliy mashg'ulotlar talabalar bilimining tizimligi va mustahkamligini oshirdi.

Natijalarga ko'ra, kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitilgan guruh talabalari ilmiy maqolalar, xorijiy pedagogik adabiyotlar va xalqaro konferensiya materiallarini tushunish va tahlil qilishda yuqori ko'rsatkichlarni namoyon etdilar. Ayniqsa, terminlarning pedagogik jarayon bilan bog'liq amaliy mazmunini izohlashda ularning mustaqil fikrlashi va refleksiv yondashuvi ancha rivojlandi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda muammoli vaziyatlar, keys-stadilar, interfaol metodlar va loyiha asosida o'qitish usullari yuqori samaradorlikka ega bo'ldi. Talabalar turli xalqaro pedagogik konsepsiyalarni o'zaro qiyoslash,

⁷ Bloom, Benjamin S., ed. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. Longmans, Green, 1956.

ularning milliy ta'lim tizimidagi o'rnini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish jarayonida faol ishtirok etdilar.

Shuningdek, raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ham muhim natijalarni berdi. Elektron platformalar, xalqaro ilmiy bazalar va onlayn pedagogik resurslar orqali talabalar terminlarning qo'llanish sohasini kengroq o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning nafaqat terminologik savodxonligini, balki raqamli kompetensiyasini ham rivojlantirdi.

Muhokama natijalari kompetensiyaviy yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, u bilim, ko'nikma va malakalarni integrallashgan holda shakllantiradi. Ya'ni, talaba atamani eslab qolish bilangina cheklanmay, uni pedagogik muammo yechimida qo'llash, ilmiy muloqotda ishlatish va metodik tavsiyalar ishlab chiqish darajasiga yetadi.

Umuman olganda, olingan natijalar kompetensiyaviy yondashuv xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, talabalarda terminologik va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi. Mazkur yondashuv bo'lajak pedagoglarning xalqaro ta'lim makonida raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanishiga xizmat qiladi..

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'lim tizimining muhim nazariy va amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv talabalarda pedagogik terminologiyani chuqur anglash, uni ilmiy va kasbiy faoliyatda samarali qo'llash hamda mustaqil tahliliy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, interfaol metodlar, reflektiv tahlil, loyiha asosida o'qitish va raqamli resurslardan foydalanish terminologik kompetensiyani shakllantirishda yuqori samaradorlikni namoyon etdi. Ayniqsa, xalqaro ta'lim makonida faol ishtirok etish uchun zarur bo'lgan kommunikativ va analitik kompetensiyalarni rivojlantirishda ushbu yondashuvning ahamiyati beqiyosdir.

Demak, xalqaro pedagogik atamalarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish bo'lajak pedagoglarning global ta'lim muhitiga moslashuvi, ilmiy salohiyatini oshirish va kasbiy raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati: (references):

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-sonli "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-4545884>
2. Kulik, Andrey A., et al. "Competency-based approach and competencies in higher education: a theoretical review." *Propósitos y representaciones* 8.2 (2020): 38.
3. Llorca, Enric. "On competence, proficiency, and communicative language ability." *International Journal of Applied Linguistics* 10.1 (2000): 85-96.
4. Rychen, Dominique Simone Ed, and Laura Hersh Ed Salganik. *Key competencies for a successful life and a well-functioning society*. Hogrefe & Huber Publishers, 2003.
5. Yaxshiyeva, E. "O'zbek tilining pedagogik terminologiyasida ko'p ma'nolilik hodisasi." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 3.2 (2023): 562-568.
6. Declaration, Incheon. "Framework for action." *Towards inclusive and equitable quality* (2016).
7. Bloom, Benjamin S., ed. *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain*. Longmans, Green, 1956